RANGLARNING PSIXOLOGIK TA’SIRI VA O‘QUVCHILAR IJODIY TAFAKKURI O‘RTASIDAGI BOG‘LIQLIK

Aminov Akmal Shavkatovich
Buxoro davlat pedagogika instituti san’atshunoslik fakulteti
Musiqa va san’at kafedrasi dotsenti (O’zbekiston).
Amrullayeva Oysha Azamat qizi
Buxoro davlat pedagogika instituti
Tasviriy san’at mutaxassisligi magistri (O’zbekiston).

Annotatsiya. *Mazkur maqolada ranglarning psixologik ta’siri hamda ularning o‘quvchilar ijodiy tafakkurini rivojlantirishdagi o‘rni ilmiy-nazariy va amaliy jihatdan tahlil qilinadi. Ranglar inson psixikasiga bevosita ta’sir ko‘rsatib, hissiy holat, diqqat, motivatsiya va ijodiy fikrlash jarayonlarini faollashtirishi asoslab beriladi. Tadqiqotda rang psixologiyasi, estetik idrok va ijodiy tafakkur tushunchalarining o‘zaro bog‘liqligi ochib berilgan. Tasviriy san’at ta’limi misolida ranglardan ongli va maqsadli foydalanish o‘quvchilarning kreativ salohiyatini oshirishga xizmat qilishi yoritilgan.*

Kalit so‘zlar: *rang psixologiyasi, ijodiy tafakkur, kreativlik, estetik idrok, ta’lim jarayoni, tasviriy san’at.*

Zamonaviy ta’lim tizimida o‘quvchilarning ijodiy tafakkurini rivojlantirish muhim pedagogik vazifalardan biri hisoblanadi. Ayniqsa, san’at va estetik yo‘nalishlarda rang omili nafaqat badiiy vosita, balki psixologik ta’sir kuchiga ega bo‘lgan muhim didaktik resurs sifatida namoyon bo‘ladi. Ranglar orqali insonda turli hissiy holatlar, assotsiatsiyalar va obrazli fikrlash

shakllanadi. Shu sababli ranglarning psixologik ta’siri va ijodiy tafakkur o‘rtasidagi bog‘liqlikni ilmiy asosda o‘rganish dolzarb masala hisoblanadi.

Ranglar inson hayotining barcha jabhalarida, jumladan, ta’lim muhitida ham muhim ahamiyat kasb etadi. O‘quv xonalari dizayni, darsliklar, ko‘rgazmali qurollar va tasviriy san’at mashg‘ulotlarida ranglardan to‘g‘ri foydalanish o‘quvchilarning diqqatini jamlash, emotsional holatini barqarorlashtirish va ijodiy faolligini oshirishga yordam beradi. Psixologiya va pedagogika fanlarida ranglar muammosi ko‘plab tadqiqotchilar tomonidan o‘rganilgan. I. Gyote, V. Kandinskiy, L. Luscher kabi olimlar ranglarning emotsional va psixologik xususiyatlarini tadqiq etgan. Zamonaviy pedagogik tadqiqotlarda esa ranglarning ta’lim jarayoniga ta’siri, o‘quvchilarning bilish va ijodiy faoliyatini rag‘batlantirishdagi roli keng yoritilmoqda.

Ijodiy tafakkur tushunchasi J. Guilford, E. Torrance, L. Vygotskiy kabi olimlar tomonidan chuqur o‘rganilgan bo‘lib, ular kreativlikni shaxsning muammoli vaziyatlarda noodatiy yechim topish qobiliyati sifatida talqin etadilar. Ranglar esa ushbu jarayonni faollashtiruvchi tashqi stimullardan biri sifatida qaraladi.

Mazkur tadqiqotda ranglarning psixologik ta’siri hamda ularning o‘quvchilar ijodiy tafakkurini rivojlantirishdagi o‘rnini aniqlash maqsadida bir qator ilmiy-pedagogik metodlardan kompleks tarzda foydalanildi. Xususan, ilmiy-pedagogik adabiyotlarni tahlil qilish metodi orqali rang psixologiyasi, ijodiy tafakkur, kreativlik va estetik idrok masalalariga bag‘ishlangan mahalliy va xorijiy manbalar o‘rganildi hamda mavzuga oid nazariy asoslar tizimlashtirildi. Ushbu tahlil tadqiqotning konseptual yo‘nalishini belgilashga xizmat qildi.

Kuzatish va taqqoslash metodlari yordamida tasviriy san’at darslarida o‘quvchilarning ranglarga bo‘lgan munosabati, ularning emotsional holati, faolligi va ijodiy yondashuvi muntazam ravishda kuzatildi. Turli rang muhitida bajarilgan ijodiy ishlar o‘zaro taqqoslanib, ranglardan foydalanish darajasi hamda badiiy ifodaning rivojlanish dinamikasi aniqlandi.

So‘rovnoma va suhbat metodlari orqali o‘quvchilarning ranglarga nisbatan subyektiv hissiy munosabati, ularning kayfiyati va ijodiy faoliyatga bo‘lgan qiziqishi o‘rganildi. Shuningdek, o‘qituvchilar bilan olib borilgan suhbatlar ranglardan ta’lim jarayonida foydalanishning pedagogik imkoniyatlarini aniqlashga yordam berdi.

Pedagogik tajriba metodida umumta’lim maktablarining o‘rta bo‘g‘in (5–7-sinflar) o‘quvchilari ishtirok etdi. Tajriba jarayonida tasviriy san’at darslarida ranglardan foydalanishning turli usullari — rang kontrastlari, issiq va sovuq ranglar uyg‘unligi, ranglar orqali kayfiyat yaratish hamda erkin rang tanlash texnikalari sinovdan o‘tkazildi. Tajriba yakunida o‘quvchilarning ijodiy ishlari tahlil qilinib, ularning obrazli fikrlash darajasi, tasavvur kengligi va badiiy ifoda vositalaridan foydalanish ko‘nikmalaridagi o‘zgarishlar aniqlab berildi.

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, ranglarning ta’lim jarayonida ongli va maqsadli qo‘llanilishi o‘quvchilarning ijodiy tafakkurini sezilarli darajada faollashtiradi. Tajriba davomida ranglardan tizimli foydalanilgan darslarda o‘quvchilarning ijodiy faolligi, mustaqil fikrlashi va topshiriqlarga nisbatan qiziqishi ancha yuqori bo‘lgani kuzatildi. Ranglar o‘quvchilarning emotsional holatiga bevosita ta’sir ko‘rsatib, ijodiy jarayon uchun qulay psixologik muhit yaratdi.

Xususan, issiq ranglar (qizil, sariq, to‘q sariq) qo‘llanilgan mashg‘ulotlarda o‘quvchilarning faolligi, tashabbuskorligi va o‘z fikrini erkin ifodalashga intilishi kuchaygani aniqlandi. Ushbu ranglar o‘quvchilarda energiya, harakat va optimistik kayfiyatni shakllantirib, ijodiy topshiriqlarni bajarishda jasorat va noodatiy yechimlarga moyillikni oshirdi. Issiq ranglardan foydalanilgan ijodiy ishlar dinamik kompozitsiya, yorqin obrazlar va boy rang yechimlari bilan ajralib turdi.

Aksincha, sovuq ranglar (ko‘k, yashil) ustun bo‘lgan darslarda o‘quvchilarning diqqatni jamlash, ishni puxta va izchil bajarish qobiliyati kuchaydi. Bu ranglar o‘quvchilarda ichki muvozanat, xotirjamlik va barqarorlikni ta’minlab, tafsilotlarga e’tibor qaratish hamda kompozitsion uyg‘unlikka erishishga yordam berdi. Ayniqsa, murakkab shakl va mazmunni talab etadigan topshiriqlarda sovuq ranglar ijobiy natija berdi.

O‘quvchilarning ijodiy ishlari tahlili shuni ko‘rsatdiki, ranglar bilan muntazam va ongli ishlash jarayonida obrazli fikrlash rivojlandi, tasavvur kengaydi hamda badiiy ifoda vositalaridan foydalanish darajasi sezilarli darajada boyidi. Tajriba guruhidagi o‘quvchilar ishlarida rang uyg‘unligi, mazmun va shakl birligi, shuningdek, individual ijodiy yondashuv yaqqol namoyon bo‘ldi.

Shuningdek, rangli muhitda ta’lim olgan o‘quvchilarning kreativ topshiriqlarni bajarish samaradorligi an’anaviy, rang omiliga yetarli e’tibor berilmagan darslarga nisbatan yuqori bo‘ldi. Ular berilgan mavzuni erkin talqin qilish, o‘z hissiy kechinmalarini ranglar orqali ifodalash va badiiy yechimlarni mustaqil topishda faolroq bo‘lishdi. Bu holat ranglarning psixologik ta’siri ijodiy tafakkur rivojida muhim omil ekanligini yana bir bor tasdiqlaydi.

Olingan natijalar ranglarning psixologik ta’siri va ijodiy tafakkur o‘rtasida bevosita bog‘liqlik mavjudligini tasdiqlaydi. Ranglar o‘quvchining emotsional holatini boshqarib, uning ichki motivatsiyasini kuchaytiradi. Bu esa ijodiy faoliyat uchun qulay psixologik muhit yaratadi.

Tasviriy san’at ta’limida ranglardan faqat texnik vosita sifatida emas, balki psixologik-pedagogik omil sifatida foydalanish zarurligi aniqlandi. O‘qituvchining rang tanlovi, dars muhiti dizayni va ko‘rgazmali materiallari o‘quvchilarning ijodiy rivojiga sezilarli ta’sir ko‘rsatadi.

Xulosa qilib aytganda, ranglarning psixologik ta’siri o‘quvchilarning ijodiy tafakkurini rivojlantirishda muhim omil hisoblanadi. Ta’lim jarayonida ranglardan maqsadli va ilmiy asosda foydalanish o‘quvchilarning kreativ salohiyatini oshirish, estetik didini shakllantirish va mustaqil fikrlash qobiliyatini rivojlantirishga xizmat qiladi. Ushbu tadqiqot natijalari pedagogik amaliyotda rang psixologiyasidan keng foydalanish zarurligini ko‘rsatadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Vygotskiy L.S. Tafakkur va nutq. – Moskva: Pedagogika, 1999.
2. Guilford J.P. The Nature of Human Intelligence. – New York, 1967.
3. Torrance E.P. Creativity in the Classroom. – Washington, 1974.
4. Kandinskiy V. Ranglar nazariyasi. – Moskva, 1989.
5. Luscher M. Ranglar psixologiyasi. – Sankt-Peterburg, 2005.
6. Abdullayeva M. Pedagogik psixologiya. – Toshkent: O‘qituvchi, 2018.